

Wykorzystanie czynników produkcji przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne zrzeszone i niezrzeszone w grupy producentów rolnych

The use of production factors by farmers' cooperatives, members of groups of agricultural producers and independent cooperatives

Danuta Mierzwa

Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, Wydział Zarządzania

Małgorzata Krotowska

Szkoły Europejskie we Wrocławiu

Streszczenie. Mimo profitów wynikających z tworzenia grup producentów rolnych, w Polsce w ciągu blisko 12 lat obowiązywania ustawy o GPR i ich związkach występuje małe zainteresowanie rolniczych spółdzielni produkcyjnych tą formą współpracy. Nowelizacja ustawy o GPR dała możliwości integracji poziomej w sektorze rolnictwa podmiotom prawnym. Istotą niniejszego opracowania było zbadanie, w jakim stopniu RSP zrzeszone w GPR, a w jakim niezrzeszone, wykorzystują posiadane czynniki produkcji. Porównanie tych dwóch grup badawczych pozwoliło ocenić, czy badane podmioty odnoszą korzyści wynikające z integracji. Uczestniczące w badaniu RSP cechowały się okazałymi zasobami siły roboczej, zasobami ziemi oraz kapitału. Uzyskane wyniki nie wykazały istotnych różnic między grupami niezrzeszonymi i zrzeszonymi pod względem wykorzystania czynników produkcji. Nieznacznie korzystniej pod względem produktywności ziemi wypadły podmioty z grupy zrzeszonych. W pozostałych dwóch kategoriach (pracy i kapitału) lepszą sytuację obserwowano w RSP niezrzeszonych.

Słowa kluczowe: rolnicza spółdzielnia produkcyjna • grupa producentów rolnych • czynniki produkcji • zasoby kapitałowe • produktywność

Adres do korespondencji – Corresponding author: Prof. dr hab. Danuta Mierzwa, Zakład Ekonomii i Metod Ilościowych, Wydział Zarządzania, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki, ul. Czajkowskiego 109, 51-150 Wrocław; e-mail: danutamierzwa@wp.pl
Mgr inż. Małgorzata Krotowska, Szkoły Europejskie, ul. Sienkiewicza 6 A, 50-335 Wrocław, e-mail: małgorzata.krotowska@o2.pl

Abstract. In spite of the profits resulting from establishing groups of agricultural producers (GAP), in Poland, for nearly 12 years the Act on GAP and their associations has been in force, poor interest in this form of cooperation on the side of collective farm can be observed. The amended Act on GAP enabled legal entities in the agricultural sector to integrate horizontally. The aim of this study was determination to what degree, both collective farms associated in GAP and the independent ones, make use of the possessed production factors. The comparison of these two groups subjected to research allowed to assess whether the mentioned entities can benefit from the integration. The obtained results did not process significant differences between the groups N and Z with regard to the use of production factors. The examined collective farms characterized considerable labor, land and capital resources. A slightly more advantageous situation can be observed in the case of land productivity in the group of associated entities. In the remaining two categories (labor and capital) more satisfactory situation featured independent collective farms from N group.

Keywords: collective farm • group of agricultural producers • production factors • capital resources • productivity

Wstęp

Problem grup producentów rolnych (GPR) podejmowany był w licznych opracowaniach naukowych, co świadczy o jego ważności. Zagadnienie to wymaga jednak uzupełnienia i rozszerzenia o nowe, jeszcze słabo opisane w literaturze przedmiotu korzyści ekonomiczne związane z tworzeniem GPR z udziałem spółdzielni rolniczych. Przyczyną podjęcia tematu badawczego stał się brak wyczerpujących opracowań na temat korzyści funkcjonowania rolniczych spółdzielni produkcyjnych (RSP) w grupach producentów rolnych. Choć tworzenie GPR przynosi zyski, a ustawa o GPR i ich związkach obowiązuje w Polsce od prawie 12 lat, RSP wykazują niewielkie zainteresowanie tą formą współpracy. Liczba RSP w latach 1990–2014 trzykrotnie zmalała (Krotowska i Mierzwa, 2015). Dzięki nowelizacji ustawy o GPR podmioty prawne mają możliwości integracji poziomej w sektorze rolnictwa.

Łączenie działalności gospodarczej umożliwia realizację różnorodnych celów. W odniesieniu do sektora rolnego pozwala m.in. na unikanie wzajemnego konkurowania, stwarza większe możliwości inwestowania i promocji, wpływa na obniżenie kosztów stałych występujących w procesach produkcji i dystrybucji itd. Idea współpracy rolniczej w GPR sprawdza się w krajach zachodniej Europy, natomiast w Polsce nie przynosi zakładanych efektów. To m.in. skłoniło autorki do zainteresowania się tym wycinkiem rzeczywistości gospodarczej. Za cel postawiły sobie zbadanie, w jakim stopniu posiadane czynniki produkcji są wykorzystywane przez RSP zrzeszone w GPR, a w jakim przez te niezrzeszone. Dzięki temu porównaniu ustalono, czy integracja przynosi badanym podmiotom korzyści. Zaprezentowane wyniki stanowią wycinek badań empirycznych prowadzonych w szerszym wymiarze.

Materiał i metoda

Obserwacją badawczą objęto 30 funkcjonujących RSP zlokalizowanych na terenie województwa opolskiego, z czego 15 spółdzielni było zrzeszonych w GPR (grupa Z), a pozostałe 15 było niezrzeszonych (grupa N). Analizowane grupy nie różniły się pod względem jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej ani jakości posiadanego kapitału ludzkiego. Dobór województwa był celowy, ponieważ funkcjonuje w nim najwięcej rolniczych spółdzielni (72) z długoletnim doświadczeniem (dane Departamentu Wsi i Rolnictwa Urzędu Marszałkowskiego w Opolu).

Badania empiryczne dotyczyły lat 2011–2014. Metody badawcze podzielono na metody zbierania materiałów źródłowych i metody ich opracowania. Do zgromadzenia materiału badawczego wykorzystano opracowania księgowe w postaci rachunku zysków i strat oraz bilansów, obejmujące swoim zakresem lata 2011–2014, załączniki do sprawozdań F02 oraz sprawozdania roczne z działalności. W opracowaniu materiału zastosowano metodę opisową, analizy porównawczej i analizy wskaźnikowej. Wskaźniki produktywności zasobów obliczono według wzorów zamieszczonych w tabeli 1. Prezentacji wyników dokonano w formie graficznej i tabelarycznej.

Tabela 1. Wskaźniki produktywności zasobów

Table 1. Assets productivity ratios

Wskaźniki Ratios	Wzór Formuła	Objaśnienia Interpretation
ziemi land	$\frac{P}{Pow. UR}$	<i>P</i> – przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów / net incomes from the sale of products, commodities and materials <i>Pow. UR</i> – powierzchnia użytków rolnych / arable land area
Produktywności Productivity	pracy labor	$\frac{P}{Os}$
		<i>P</i> – przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów / net incomes from the sale of products, commodities and materials <i>Os</i> – liczba osób pełnozatrudnionych / number of full-time employees
	majątku ogółem total assets	$\frac{P}{A_o}$
		<i>P</i> – przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów / net incomes from the sale of products, commodities and materials <i>A_o</i> – aktywa ogółem / total assets

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Sierpińska i Jachna (2004, s. 197, 201, 204); Minta i Tańska-Hus (2009, s. 173)

Source: Authors' study, based on: Sierpińska and Jachna (2004, pp. 197, 201, 204); Minta and Tańska-Hus (2009, p. 173)

Wyniki i dyskusja

Bagieński (2003) wymienia trzy grupy zasobów rozumianych jako „wymierny stan czynników w danym momencie”. W tradycyjnym ujęciu są to zasoby naturalne, zasoby pracy oraz zasoby kapitałowe i mają one znaczenie w odniesieniu do zakresu prowadzonej działalności, jej poziomu oraz potencjału.

Zasoby siły roboczej

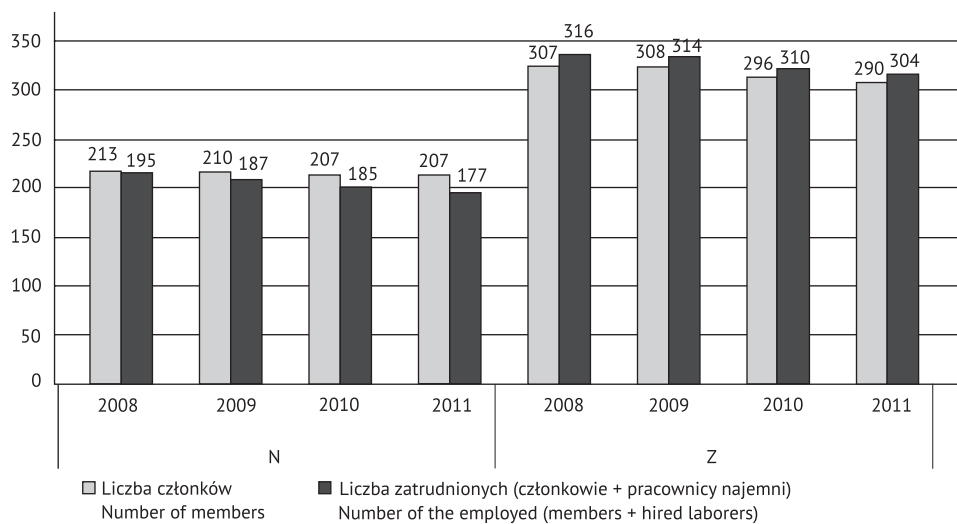
Zasoby pracy i związane z nimi zatrudnienie to według Mierzwy (2005) jedna ze słabości RSP. Niski poziom dochodowości działalności gospodarczej w połączeniu z wysokimi kosztami pozyskania kapitału hamują zwiększanie skali produkcji, uniemożliwiając tym samym pełną alokację dostępnych zasobów pracy (Adamski, 2008). Rozwijanie działalności pozarolniczej miało na celu wchłonięcie nadwyżki zasobów pracy, jednak kiedy nie spełniło to w sposób dostateczny tego zadania, rozpoczęto proces redukcji zatrudnienia przez zwolnienia pracowników najemnych, zatrudnienie malało także w związku z przechodzeniem członków spółdzielni na emeryturę.

Badane spółdzielnie w 2014 r. liczyły 497 członków (207 osób w grupie N i 290 w grupie Z). W obydwu grupach odnotowano spadek liczby członków w latach 2011–2014. W spółdzielniach niezrzeszonych spadek ten był niewielki, bo liczba członków zmniejszyła się zaledwie o 6 osób, podczas gdy w grupie Z było to 17 osób. Głównym powodem odejścia ze spółdzielni był wiek emerytalny. Częstym zjawiskiem było jednak przejście na emeryturę przy jednoczesnym zachowaniu statusu członka, dlatego też na rycinie 1 w niektórych przypadkach można zaobserwować większą liczbę członków niż osób zatrudnionych. Pod względem liczby osób zatrudnionych w spółdzielniach z obydwu grup uwidaczniał się trend spadkowy.

Prace na rzecz spółdzielni świadczyli głównie członkowie, w niewielkim wymiarze także pracownicy najemni. Średnio w badanym okresie w grupie N zatrudnionych było 186 osób, podczas gdy w grupie Z – 314 osób. Większą redukcję zatrudnienia odnotowano w RSP niezrzeszonych (18 osób), podczas gdy w grupie RSP zrzeszonych pracować przestało 12 osób (ryc. 1).

Interpretacja uzyskanych materiałów dotyczących zatrudnienia wykazała, że w badanym okresie jedna RSP niezrzeszona zatrudniała przeciętnie 50 osób. Było to średnio o 30 osób mniej niż w grupie Z (80 osób). Analiza statystyczna badanych obiektów wykazała istotną statystycznie różnicę między grupami Z i N pod względem liczby zatrudnionych. Analiza liczby osób zatrudnionych na 1 ha użytków rolnych (UR) wykazała natomiast brak istotnej różnicy między grupami N i Z (w grupie N było to 8 osób, w grupie Z – 7 osób).

W obydwu grupach najwięcej osób zatrudnionych było w dziale produkcji roślinnej – 47–60% – oraz w administracji i zarządzie – około 30%. W dziale produkcji roślinnej, podobnie jak pozarolniczej, odnotowano jednak także największy ubytek pracowników. Było to spowodowane wzrostem poziomu mechanizacji procesów produkcyjnych. Niewielką redukcję zatrudnienia obserwowano natomiast w dziale produkcji zwierzęcej oraz w administracji.

Ryc. 1. Liczba zatrudnionych w badanych RSP w latach 2011–2014

Fig. 1. Number of employees in the examined collective farms in the years 2011–2014

Źródło: Opracowanie własne

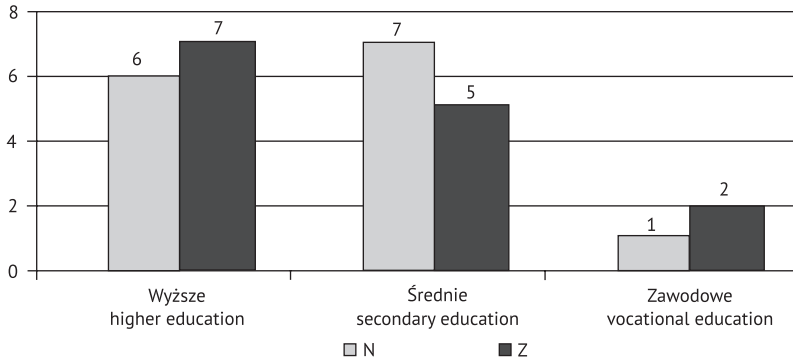
Source: Author's study

Analizując strukturę wiekową zatrudnionych w badanych RSP, stwierdzono duży udział osób w wieku powyżej 50 lat. Średnia wieku we wszystkich badanych grupach wynosiła 52 lata, przy czym osoby relatywnie młodsze były zatrudnione w grupie Z. Osoby świadczące prace w badanych RSP mogły wykazać się długoletnim stażem pracy w rolnictwie.

Kadrę kierowniczą stanowili mężczyźni, w większości w przedziale wiekowym od 46 do 60 lat (25 osób). Pozostałą część tej kadry (5 osób) stanowili prezesi RSP w wieku powyżej 60 lat.

Spośród 30 przebadanych osób zarządzających spółdzielniami 13 miało wykształcenie wyższe. Wśród prezesów legitymujących się takim wykształceniem nieznacznie przeważali reprezentanci podmiotów zrzeszonych (7 osób) nad prezesami z grupy niezrzeszonych (6 osób). Średnie wykształcenie miało 7 przedstawicieli RSP z grupy N i 5 z grupy Z, podczas gdy zasadniczą szkołę zawodową ukończyło 2 prezesów z grupy Z i 1 osoba z grupy N (ryc. 2). Kadrę zarządzającą z grupy N stanowiły przede wszystkim osoby, które ukończyły szkoły o profilu rolniczym, podczas gdy prezesi z grupy Z to agronomowie i przedstawiciele innych zawodów, m.in. ekonomiści.

Prezesi badanych RSP mieli za sobą długoletni, często przekraczający 40 lat, staż pracy w rolnictwie. Wielu z prezesów mogło się także wykazać ponad dziesięcioletnim doświadczeniem w pełnieniu funkcji zarządczych. Rzetelne wykonywanie przez nich obowiązków spotkało się z uznaniem członków RSP.

Ryc. 2. Wykształcenie kadry kierowniczej badanych RSP

Fig. 2. Education of the managers in the examined collective farms

Źródło: Opracowanie własne

Source: Author's study

Zasoby ziemi

Wszystkie RSP biorące udział w badaniu należały do grupy gospodarstw wielkoobszarowych (tab. 2). Według Witosława (2002) dla dużych obszarowo gospodarstw, dobrze zorganizowanych, sprawnie zarządzanych i wykazujących wysoki poziom technologiczny, dobrą formą poprawienia pozycji rynkowej mogą być grupy producenckie. Pozwalają one osiągnąć jeszcze większe korzyści wynikające z synergii zespołowego gospodarowania i ekonomii skali.

Areał ziemi należącej do badanych RSP w ciągu lat 2011–2014 zmniejszył się. Rolnicze spółdzielnie produkcyjne z analizowanej grupy N zredukowały swoją powierzchnię łącznie o 116 ha (stan początkowy to 6139 ha, stan końcowy – 6023 ha), natomiast w RSP zrzeszonych areał zmalał o 83 ha (w 2008 r. – 8648 ha, w roku 2011 – 8565 ha) – tabela 2.

Przeciętna powierzchnia użytków rolnych będących w posiadaniu RSP niezrzeszonych wynosiła 405 ha. Podmioty zrzeszone w GPR były średnio o 163 ha od nich większe. Ich przeciętny areał wynosił 568 ha. Przeprowadzona wśród 30 badanych podmiotów analiza statystyczna wykazała istotną statystycznie różnicę między RSP zrzeszonymi i niezrzeszonymi (tab. 2).

Pod względem struktury władania badane RSP z grup N i Z były właścicielami samoistnymi. Ziemia własna spółdzielni stanowiła około 60% ogółu powierzchni (w grupie N były to wahania w przedziale 59–63%, w grupie Z – 59–60%), a najmniejszy udział w nim miały grunty dzierżawione (14–15% w grupie N i 16% w grupie Z). Zaobserwowane zmiany form władania ziemią przedstawia rycyna 3.

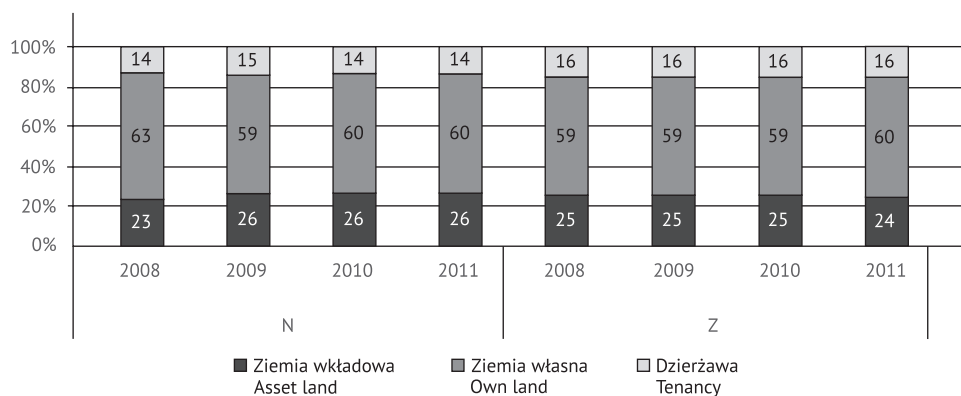
Współwłasność ziemi w spółdzielniach wzmacnia poczucie wspólnoty oraz rodzi współodpowiedzialność. Staje się jednak niekorzystna dla członka odchodzącego na emeryturę, gdyż po ustaniu członkostwa nie ma on prawa do choćby części wspólnej ziemi, którą przecież kupiono dzięki jego pracy. W przypadku likwidacji podmiotu spółdzielczego, po spłaceniu wierzycieli, ziemia może być sprzedana, emerytowany członek

Tabela 2. Powierzchnia (w ha) użytków rolnych będących we władaniu RSP w latach 2011–2014**Table 2.** Area (ha) of agricultural land being owned by RSP in the years 2011–2014

Wyszczególnienie Specification	Rok Year	Grupy Groups	
		N	Z
		średnia dla grupy mean value for the group	średnia dla grupy mean value for the group
Powierzchnia ogółem Total area	2011	6139	8565
	2012	6087	8549
	2013	6055	8544
	2014	6023	8482
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	6073	8482
Przeciętna powierzchnia Average area	2011	409	571
	2012	406	570
	2013	404	569
	2014	401	565
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	405	568

Źródło: Opracowanie własne

Source: Author's study

Ryc. 3. Struktura użytków rolnych będących we władaniu RSP w latach 2011–2014**Fig. 3.** The structure of agricultural land being owned by RSP in 2011–2014

Źródło: Opracowanie własne

Source: Author's study

spółdzielni nie ma jednak prawa do uczestnictwa w podziale należności uzyskanych ze zbycia gruntów. Ta sytuacja przyczynia się do nacisków członków na dzielenie majątku spółdzielni przed ich przejściem na emeryturę. Efekty takich zabiegów zaobserwować można w grupie N, w której w badanym okresie z kategorii „ziemia własna” ubyło 3% powierzchni ogółem. Odwrotna tendencja wystąpiła w grupie Z, w której odnotowano jednoprocenowy spadek powierzchni w kategorii „ziemia wkładowa” na rzecz przyrostu w kategorii „ziemia własna”.

Zasoby majątkowe i rzeczowe

Wyniki produkcyjne i ekonomiczne w dużej mierze uzależnione są od potencjału produkcyjnego, warunkującego wykorzystanie czynników wytwórczych przy zastosowaniu środków trwałych (Kołoszko-Chomentowska, 2003). Zasoby zarówno majątku trwałego, jak i obrotowego mają więc zasadniczy wpływ na organizację przedsiębiorstwa i procesów produkcyjnych. W celu racjonalizacji produkcji i uzyskiwania wyższych dochodów należy dostosować wyposażenie do skali i struktury produkcji (Wiatrak, 2001).

Przedsiębiorstwa rolnicze charakteryzują się wysokim stopniem wyposażenia w zasoby majątkowe. Tendencję tę potwierdziła także analiza badanej grupy RSP (tab. 3). Bardziej zasobne w ten składnik bilansu były podmioty z grupy Z. Średnia wartość posiadanych aktywów w grupie Z wynosiła ponad 6,004 mln zł, podczas gdy w grupie N była ona na poziomie 4,349 mln zł.

Przeprowadzona analiza statystyczna wykazała, że istnieje istotna różnica statystyczna między grupami N i Z pod względem wyposażenia w aktywa ogółem. Podobne zjawisko zaobserwowano także w przypadku środków trwałych i obrotowych.

W grupie N ponad 65% aktywów stanowiły aktywa trwałe i w badanym okresie ich udział w strukturze aktywów ogółem praktycznie się nie zmieniał (tab. 3). W roku 2011 wzrost udziału odnotowano w pozycji „aktywa obrotowe” (z 34% do 35%). W grupie Z wartości aktywów trwałych i obrotowych były bardziej zbliżone do siebie i także w badanym okresie nie wykazywały istotnych wahań.

W strukturze aktywów przeważały aktywa trwałe nad aktywami obrotowymi. Największą część aktywów trwałych stanowiły grunty, będące podstawą prowadzenia działalności rolniczej. Ich udział w aktywach wahał się w grupie N w granicach 56–59%, podczas gdy w grupie Z grunty stanowiły 48–51% aktywów (tab. 4). Kolejną pod względem wartości grupą aktywów trwałych były urządzenia techniczne i maszyny. Ich wartość oscylowała między 17% a 19% w grupie pomiotów niezrzeszonych, a wśród RSP zrzeszonych była ona wyższa i wahała się w granicach od 20% do 22%. Wzrost wartości maszyn i urządzeń, który obserwujemy w roku 2013 w obydwu grupach, spowodowany był głównie zakupem nowego sprzętu, współfinansowanego z funduszy UE. W latach 2011–2014 z powodu zużycia fizycznego (i wyprzedaży) majątku w obydwu grupach zmniejszyła się wartość budynków, lokali i innych obiektów.

Tabela 3. Średnia wartość i struktura aktywów w badanych grupach w latach 2011–2014
Table 3. Average value and structure of assets in the examined groups in the years 2011–2014

Wyszczególnienie Specification	Rok Year	Grupy / Groups					
		N			Z		
		średnia dla grupy mean value for the group	średnia dla grupy mean value for the group	średnia dla grupy mean value for the group	tys. zł thousand PLN	tys. zł thousand PLN	tys. zł/ha thousand PLN/ha
Aktywa ogółem Total assets	2011	5100,9	830	6621,3	773	100	100
	2012	5309,0	872	6819,4	793	100	100
	2013	5982,9	988	7144,1	836	100	100
	2014	6100,9	1013	7621,3	898	100	100
średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014		5623,4	925	7051,5	825	100	100
Aktywa trwałe Fixed assets	2011	3851,5	463	3509,3	410	65	53
	2012	3450,9	566	3614,3	423	65	53
	2013	3948,7	652	3857,8	452	66	54
	2014	3965,6	658	4039,3	476	65	53
średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014		4767,1	585	3755,2	441	65	53
Aktywa obrotowe Current assets	2011	1249,0	203	3112,0	363	35	47
	2012	1858,1	305	3205,1	375	35	47
	2013	2034,2	356	3286,3	385	34	46
	2014	2135,3	354	3582,0	422	35	47
średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014		1819,2	305	2806,7	386	35	47

Źródło: Opracowanie własne
 Source: Author's study

Tabela 4. Wartość i struktura aktywów trwałych w badanych grupach w latach 2011–2014 (średnia dla grupy)**Table 4.** Value and structure of assets in the examined groups in the years 2011–2014 (mean value for the group)

Wyszczególnienie Specification	Rok Year	Grupy / Groups			
		N		Z	
		średnia dla grupy mean value for the group		średnia dla grupy mean value for the group	
		tys. zł thousand PLN	%	tys. zł thousand PLN	%
Aktywa trwałe ogółem, w tym Total fixed assets, including	2011	3851,5	100	3509,3	100
	2012	3450,9	100	3614,3	100
	2013	3948,7	100	3857,8	100
	2014	3965,6	100	4039,3	100
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	4767,1	100	3755	100
Grunty Land	2011	2233,9	58	1684,5	48
	2012	2036,0	59	1807,2	50
	2013	2211,3	56	1928,9	50
	2014	2220,7	56	2060,0	51
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	2175,4	57	1870	50
Budynki, lokale i inne objekty Buildings, apartments and other objects	2011	577,7	15	666,7	19
	2012	483,1	14	650,6	18
	2013	513,3	13	694,4	18
	2014	475,8	12	686,7	17
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	512,5	14	674,6	18

Tabela 4. cd. / Table 4. cont.

Wyszczególnienie Specification	Rok Year	Grupy / Groups			
		N		Z	
		średnia dla grupy mean value for the group		średnia dla grupy mean value for the group	
		tys. zł thousand PLN	%	tys. zł thousand PLN	%
Urządzenia techniczne i maszyny Plant and machinery	2011	654,8	17	772,0	22
	2012	655,7	19	722,9	20
	2013	710,8	18	810,1	21
	2014	673,9	17	848,3	21
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	673,8	18	788,3	21

Źródło: Opracowanie własne

Source: Author's study

Zasoby kapitałowe

Prawa strona bilansu według złotej zasady bilansowej równa się lewej stronie. Zgodnie z tą zasadą badane grupy podmiotów w latach 2011–2014 odnotowały wzrost wartości pasywów. W ich strukturze dominował kapitał własny (tab. 5). W grupie N udział tej kategorii bilansu wzrósł z 80% w pierwszym roku analizy do 85% ogółu pasywów w ostatnim badanym roku. Grupa Z charakteryzowała się natomiast wahaniami udziału kapitału własnego w strukturze pasywów. W pierwszym okresie analizy (2011–2012) powiększała ona kapitał własny, potem kapitał ten tracił na znaczeniu. Dopiero w roku 2014 odnotowano wzrost jego udziału w strukturze pasywów. W ujęciu wartościowym w obydwu grupach N i Z kategoria kapitału własnego wykazywała w każdym roku wyższe wartości.

W grupie N kapitał obcy, będący składową pasywów, tracił na znaczeniu w strukturze (spadek z 20% do 16%), podczas gdy w grupie Z nie zaobserwowano jednoznacznej tendencji (tab. 5). Analiza pod względem wartości kapitału obcego wykazała wahania wartości w grupach N i Z.

Wszystkie badane spółdzielnie wykazywały zdolność do pokrycia aktywów trwałych kapitałem własnym, co świadczyć może o zachowawczej strategii finansowania działalności.

Analiza struktury kapitału własnego wykazała, że w grupie podmiotów zrzeszonych największe znaczenie miał kapitał zasobowy (stanowił 41–44% kapitału własnego), natomiast mniejsze – fundusz udziałowy (20–24%). Wśród RSP z grupy N kapitał udziałowy i zasobowy były zbliżone pod względem wartości (z wyjątkiem 2014 r.). Pozostałe składowe kapitału własnego z każdym rokiem analizy zyskiwały na znaczeniu. Dla grupy spółdzielni N stanowiły one średnio 43%, a dla grupy Z 36% kapitału własnego (tab. 6).

Tabela 5. Wartość i struktura pasywów w badanych grupach w latach 2011–2014 (średnia dla grupy)
Table 5. Value and structure of liabilities in the examined groups in the years 2011–2014 (mean value for the group)

Wyszczególnienie Specification	Grupy / Groups									
	N					Z				
	Rok Year	tys. zł thousand PLN	zł/ha thousand PLN/ha	%	średnia dla grupy mean value for the group	tys. zł thousand PLN	zł/ha thousand PLN/ha	%	średnia dla grupy mean value for the group	%
Pasywa ogółem, w tym Total liabilities, including	2011	5100,9	830	100,0	7898,3	922	100,0	100,0		
	2012	5250,9	860	100,0	8205,8	960	100,0	100,0		
	2013	6150,7	1016	100,0	9150,4	1071	100,0	100,0		
	2014	6800,2	1129	100,0	9894,5	1167	100,0	100,0		
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	5825,7	958,8	100,0	8787,3	11,4	100,0	100,0		
Kapitał własny Home equity	2011	4080,7	665	80,0	5370,8	627	68,0	68,0		
	2012	4305,7	707	82,0	6154,4	719	75,0	75,0		
	2013	4982,0	822	81,0	6222,3	728	68,0	68,0		
	2014	5712,2	984	84,0	7124,1	840	72,0	72,0		
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	3585,5	794	81,8	4158,1	729	69,3	69,3		
Kapitał obcy Borrowed capital	2011	1020,2	166	20,0	2746,4	320	32,0	32,0		
	2012	945,2	155	18,0	2051,4	240	25,0	25,0		
	2013	1168,7	193	19,0	2928,1	343	32,0	32,0		
	2014	1088,0	181	16,0	2770,4	327	28,0	28,0		
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	1055,5	219	17,8	1846,3	308	30,0	30,0		

Źródło: Opracowanie własne
Source: Author's study

Tabela 6. Wartość i struktura kapitału własnego w badanych grupach w latach 2011–2014 (średnia dla grupy)**Table 6.** Value and structure of equity between groups in the years 2011–2014 (mean value for the group)

Wyszczególnienie Specification	Rok Year	Grupy / Groups			
		N		Z	
		średnia dla grupy mean value for the group		średnia dla grupy mean value for the group	
		tys. zł thousand PLN	%	tys. zł thousand PLN	%
Kapitał własny, w tym: Home equity, including:	2011	3205,4	100,0	4248,2	100,0
	2012	3758,0	100,0	4055,1	100,0
	2013	4335,8	100,0	4634,9	100,0
	2014	3585,5	100,0	4158,1	100,0
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	3721,2	100,0	4274,1	100,0
Kapitał udziałowy Shareholders' equity	2011	929,6	29,0	849,6	20,0
	2012	1165,0	31,0	932,7	23,0
	2013	1300,7	30,0	1112,4	24,0
	2014	1111,5	31,0	831,6	20,0
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	1126,7	30,3	931,6	21,8
Kapitał zasobowy Supplementary capital	2011	961,6	30,0	1826,7	43,0
	2012	1052,2	28,0	1662,6	41,0
	2013	1170,7	27,0	2039,4	44,0
	2014	788,8	22,0	1704,8	41,0
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	993,3	26,8	1808,4	42,3
Pozostałe Other	2011	1314,2	41,0	1571,8	37,0
	2012	1540,8	41,0	1459,8	36,0
	2013	1864,4	43,0	1483,2	32,0
	2014	1685,2	47,0	1621,7	39,0
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	1601,1	43,0	1534,1	36,0

Źródło: Opracowanie własne

Source: Author's study

Produktywność ziemi, pracy i kapitału

Produktywność według Kosieradzkiej (2004) to relacja między wielkością produkcji wytworzonej i sprzedanej w danym okresie a ilością wykorzystanych lub zużytych zasobów wejściowych.

W praktyce gospodarczej do pomiaru produktywności wykorzystuje się różnego rodzaju wskaźniki wielorakich kategorii ekonomicznych. Na potrzeby jednak niniejszego opracowania wykorzystano trzy wskaźniki produktywności czynników produkcji (tab. 7):

- wskaźnik produktywności pracy (mierzony przychodami ze sprzedaży w przeliczeniu na jednego pełnozatrudnionego);
- wskaźnik produktywności ziemi (mierzony przychodami ze sprzedaży przypadającymi na 1 ha UR);
- wskaźnik produktywności kapitału (iloraz przychodów ze sprzedaży i kapitału ogółem).

Podstawę do obliczeń stanowiły dane z 30 badanych RSP. Uzyskane wyniki zestawiono odpowiednio dla grupy N i Z, a następnie obliczono średnie arytmetyczne.

W latach 2011–2014 produktywność zasobów w badanych grupach podmiotów wzrastała (z wyjątkiem roku 2012, w którym odnotowano spadek wszystkich wskaźników produktywności).

Produktywność ziemi w grupie N, poza rokiem 2012, kształtowała się w przedziale od 6,9 do 7,9 tys. zł/ha UR, a podmioty z grupy Z uzyskiwały wartości od 6,7 do 7,7 tys. zł/ha UR. Wyższą średnią wartość wskaźnika produktywności ziemi w badanym okresie wykazały RSP zrzeszone, które zdecydowanie lepiej znosiły wahania w 2012 r. Jednak ostatnie dwa lata analizy wykazały wzrost produktywności ziemi w grupie N (z 7,0 do 7,9 tys. zł/ha).

Lata 2011–2014 to okres wzrostu produktywności pracy, z wyjątkiem roku 2012, w którym produktywność spadła w grupie N o blisko 8,3 tys. zł, a w grupie Z o 1,6 tys. na jednego zatrudnionego. Wskaźnik produktywności pracy był wyższy w grupie podmiotów niezrzeszonych (średnia za lata 2011–2014 wynosiła 278,5 tys. zł na jednego zatrudnionego).

Wartości wskaźnika produktywności majątku ogółem w analizowanych latach w grupach N i Z były zbliżone, choć nieznacznie korzystniejszą sytuację odnotowano w grupie RSP niezrzeszonych. Średnia wartość uzyskanego wskaźnika w badanym okresie w obydwu grupach wynosiła 0,7 tys. zł.

Obserwowany trend wzrostowy pokazuje, iż badane obiekty efektywniej wykorzystywały posiadane zasoby, dzięki czemu uzyskiwały większe dochody.

Wskaźniki produktywności nie wykazywały istotnych różnic między analizowanymi grupami poza wskaźnikiem produktywności pracy, który był korzystniejszy w przypadku spółdzielni N.

Tabela 7. Wskaźniki produktywności czynników produkcji w badanych grupach w latach 2011–2014**Table 7.** Productivity ratio of production factors in the examined groups in the years 2011–2014

Wskaźnik Ratio	Rok Year	Grupy / Groups	
		N	Z
		średnia dla grupy mean value for the group	średnia dla grupy mean value for the group
Produktywności ziemi (tys. zł/ha) Land productivity (thousand PLN/ha)	2011	6,9	6,7
	2012	5,7	6,6
	2013	7,0	6,8
	2014	7,9	7,7
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	6,9	7,0
Produktywności pracy (tys. zł/os.) Land productivity (thousand PLN/person)	2011	253,6	180,8
	2012	245,3	179,2
	2013	261,5	190,2
	2014	353,6	220,8
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	278,5	192,8
Produktywności kapitału (tys. zł/tys. zł) Capital productivity (thousand PLN/thousand PLN)	2011	0,7	0,6
	2012	0,7	0,5
	2013	0,7	0,5
	2014	0,8	0,6
	średnia z lat 2011–2014 mean value for 2011–2014	0,7	0,6

Źródło: Opracowanie własne
Source: Author's study

Wnioski z badań empirycznych

Uzyskane na podstawie badań wyniki pozwoliły na sformułowanie kilku wniosków dotyczących badanych rolniczych spółdzielni produkcyjnych, zarówno tych zrzeszonych, jak i tych niezrzeszonych w GPR.

1. Uczestniczące w badaniu RSP cechowały się pokaźnymi zasobami siły roboczej. Podmiotami zasobniejszymi w ten czynnik produkcji były RSP zrzeszone w GPR. Przeciętnie w grupie Z jedna RSP zatrudniała 22 osoby, a w grupie N – 14 osób.

2. Liczba osób zatrudnionych w badanych grupach w każdym roku malała. Zmniejszało się także grono członków spółdzielni. Powodem takiej sytuacji były m.in. przejścia na emeryturę i redukcja zatrudnienia. Zważywszy na to, że w spółdzielniach pracują w większości członkowie mający powyżej 50 lat i wykazujący się stażem pracy przekraczającym 40 lat, trend ten będzie się utrzymywał. Sytuacja ta w dłuższej perspektywie może wpłynąć niekorzystnie na funkcjonowanie i rozwój RSP.
3. Badane jednostki odznaczały się dużymi zasobami ziemi (podmioty z grupy N gospodarowały średnio na powierzchni 6073 ha, areal grupy Z wynosił przeciętnie 8482 ha). Areal zarówno jednej, jak i drugiej grupy w każdym roku malał. Zaobserwowano spadek udziału ziemi własnej spółdzielni na rzecz ziemi wkładowej. Zaistniała sytuacja może sugerować, że podmioty te stopniowo przygotowują się do likwidacji, by przyjąć inną formę prawną.
4. Analizowane rolnicze spółdzielnie produkcyjne charakteryzowały się dużymi zasobami majątkowymi. Największą część aktywów trwałych stanowiły grunty. Wśród aktywów finansowych był to kapitał własny, co może świadczyć o realizacji przez RSP bezpiecznej strategii finansowej. Z jednej strony spółdzielnie te uważać można za stabilnego partnera finansowego, z drugiej jednak sytuacja ta może wskazywać na chęć przejścia spółdzielni przez pozostałych właścicieli.
5. Wskaźniki produktywności czynników produkcji badanych podmiotów (zarówno w grupie Z, jak i w grupie N) w latach 2011–2014 cechował trend wzrostowy. Nieznacznie korzystniejszą sytuację pod względem produktywności ziemi obserwowano w przypadku podmiotów z grupy Z. Jeśli chodzi o produktywność pracy i kapitału, w lepszej sytuacji były RSP niezrzeszone.

Wyniki, które uzyskano, świadczą o braku istotnych różnic w wykorzystaniu czynników produkcji przez RSP z grupy N i z grupy Z. Można więc domniemywać, że formalne tworzenie GPR służy temu, żeby skorzystać z przydzielonych środków unijnych. Trzeba się więc zastanowić, czy w przyszłości nie zmodyfikować procedury przyznawania i rozliczania przydzielonych w ramach PROW środków finansowych na tworzenie GPR.

Bibliografia

- Adamski, A. (2008). *Procesy dostosowawcze w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych*. Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
- Bagieński, S. (2003). *Zasób organizacyjny rolniczych spółdzielni produkcyjnych a ich sytuacja finansowa*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Kołoszko-Chomentowska, Z. (2003). Wyposażenie w środki trwałe jako element konkurencyjności gospodarstw rolniczych. W: S. Urban (red.), *Agrobiznes 2003. Jakość jako podstawowy instrument konkurencyjności w agrobiznesie*, 1 (s. 390–395), *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu*, 983.
- Kosieradzka, A. (2004). Metody wielokryterialnej oceny produktywności. *Zarządzanie Przedsiębiorstwem*, 2, 37–45.
- Krotowska, M., Mierzwa, D. (2015). Efekty wdrażania ustawy o grupach producentów rolnych z udziałem rolniczych spółdzielni produkcyjnych na przykładzie wybranego województwa. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 17(2), 133–138.

- Mierzwa, D. (2005). *W poszukiwaniu nowego modelu spółdzielczości rolniczej*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Rolniczej.
- Minta, S., Tańska-Hus, B. (2009). Produktynność i efektywność działalności dolnośląskich wielkoobszarowych gospodarstw dzierżawionych na tle kraju. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 1, 169–176.
- Sierpińska, M., Jachna, T. (2004). *Ocena przedsiębiorstw według standardów światowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wiatrak, A.P. (2001). Kierunki i uwarunkowania zmian organizacji gospodarstw rolniczych (wybrane aspekty). *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 3(5), 15–19.
- Witosław, K. (2002). Grupy producentów rolnych – szansą na usprawnienie działalności gospodarstw produkcyjnych w Polsce. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 1, 112–118.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 20.06.2017

Do cytowania – For citation:

Mierzwa, D., Krotowska, M. (2017). Wykorzystanie czynników produkcji przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne zrzeszone i niezrzeszone w grupy producentów rolnych [The use of production factors by farmers' cooperatives, members of groups of agricultural producers and independent cooperatives]. *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych – Problems of Small Agricultural Holdings*, 1, 43–59. doi: <http://dx.doi.org/10.15576/PDGR/2017.1.43>